

Chceme „vzoreček“

Známe:

- celý průběh funkce (ale výpočet je pomalý)
- hodnoty ve vybraných bodech, příp. i derivace

Kvalita údajů:

- známe přesně (máme algoritmus)
- známe přibližně (experiment či simulace)

Metody:

- Taylor (McLaurin) / Padé (racionální lomená funkce), Thiele
- interpolace
- splajny
- ortogonální systémy funkcí
- Čebyšovova nejlepší (minimax) aproximace
- metoda nejmenších čtverců – fitování, korelace, regrese

Taylorův rozvoj je okolo obecné hodnoty x_0 .

MacLaurinův rozvoj je okolo $x_0 = 0$.

Musí existovat všechny derivace (v $\mathbb{R}$ nebo $\mathbb{C}$):

$$f(x) = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{f^{(n)}(0)}{n!} x^n$$

- Přesné blízko $x = 0$.
- Čím větší x , tím menší přesnost.
- Konvergence není zaručena, např.:

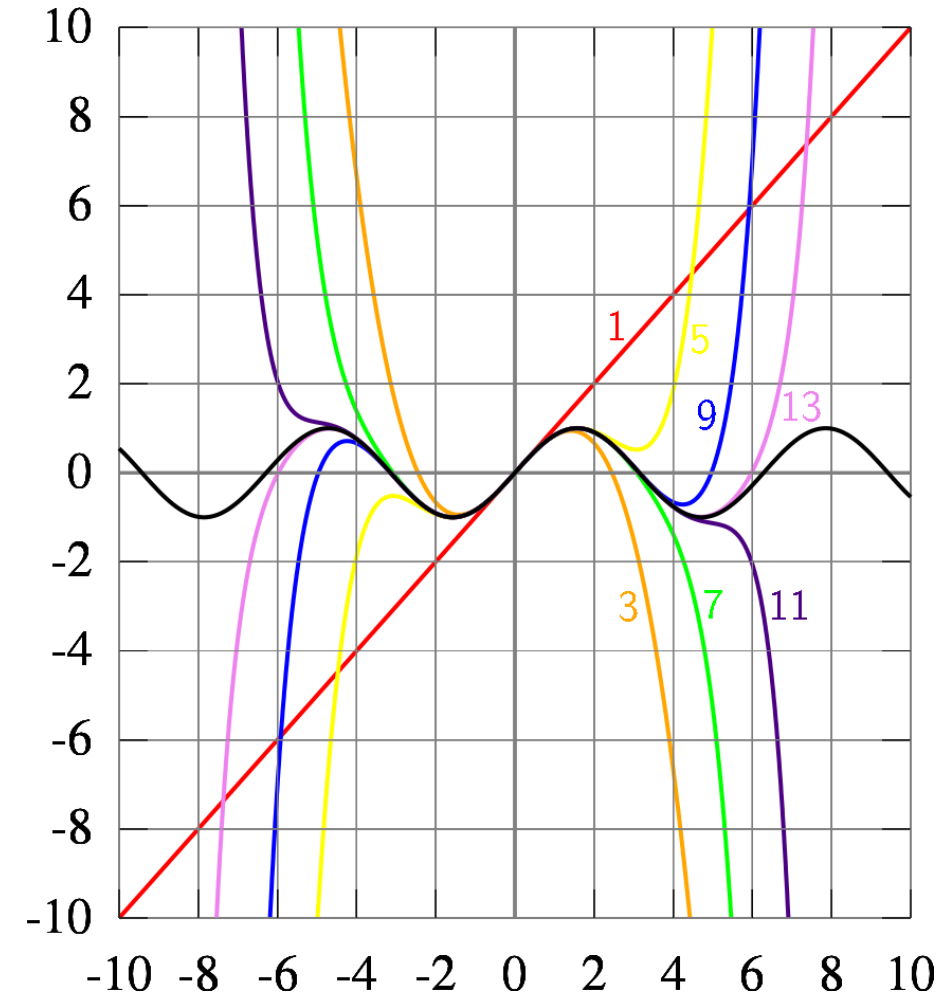
$$f(x) = \begin{cases} \exp(-1/x) & \text{for } x > 0, \\ 0 & \text{for } x \leq 0 \end{cases}$$

je hladká (všechny derivace v $x = 0$ jsou 0), ale není analytická (nulový poloměr konvergence Taylorovy řady).

Ale v $\mathbb{C}$ je nespojitá v $x = 0 + 0i$.

Příklad. Studujte konvergenci (částečné součty) pro Taylorovy řadu funkce $\sin(x)$ v $x = 0$ (viz [mmpc3.mw](#)).

Funkce je **analytická** na $I = (a, b) \in \mathbb{R}$, jestliže $\forall x_0 \in I$ existuje Taylorův rozvoj v x_0 a ten konverguje v nějakém okolí x_0 .

Padéova aproximace funkce $f(x)$ v bodě $x = 0$ je racionální lomená funkce

$$f(x) \approx \frac{P_k(x)}{P_{n-k}(x)}, \quad P_m(x) = \sum_{i=0}^m a_i x^i$$

která má stejné derivace jako f do $f^{(n)}(0)$ (tj. stejný Taylorův rozvoj).

Přesné blízko $x = 0$, pro větší x přesnost prudce klesá.

Často (ale ne vždy) je Padéův rozvoj přesnější než Taylorův rozvoj stejného řádu.

Výpočet Padéovy aproximace:

- z Taylorova rozvoje obou stran rovnice a výpočtem koeficientů
- na základě Thielovy věty pro řetězový zlomek

Použití:

- zrychlení konvergence (např. viriálové stavové rovnice a odhad vyšších viriálových koeficientů)

[mmpc3.mw: Taylor expansion and the Padé approximant](#)

Lze převést na racionální lomenou funkci a zpět.

Např.:

$$a_0 + \frac{x}{a_1 + \frac{x}{a_2 + \frac{x}{a_3}}} = a_0 + \frac{x}{a_1} + \frac{x}{a_2} + \frac{x}{a_3}$$

Nekonečný řetězový zlomek (příklad)

$$\arctan x = \frac{x}{1} + \frac{1^2 x^2}{3} + \frac{2^2 x^2}{5} + \frac{3^2 x^2}{7} + \dots \quad \text{konverguje pro } x \in \mathbb{R}$$

Taylorův rozvoj:

$$\arctan x = x - \frac{x^3}{3} + \frac{x^5}{5} - + \dots \quad \text{konverguje pro } x \leq 1$$

mmfch3.mw: Taylor expansion and the continued fraction

Hornerovo schéma:

$$P_n(x) = \sum_{i=0}^n a_i x^i = a_0 + x(a_1 + x(a_2 + x(a_3 + \dots)))$$

Rekurzivní zápis:

$$\begin{aligned} P &:= a_n \\ P &:= xP + a_{n-1} \\ P &:= xP + a_{n-2} \\ &\vdots \\ P &:= xP + a_0 \end{aligned}$$

● je potřeba n násobení a n sčítání

● pro P_4 stačí 3 násobení a 5 sčítání, pro P_5 stačí 4 násobení a 5 sčítání

● dnes v $\mathbb{R}$ žádná (velká) výhoda

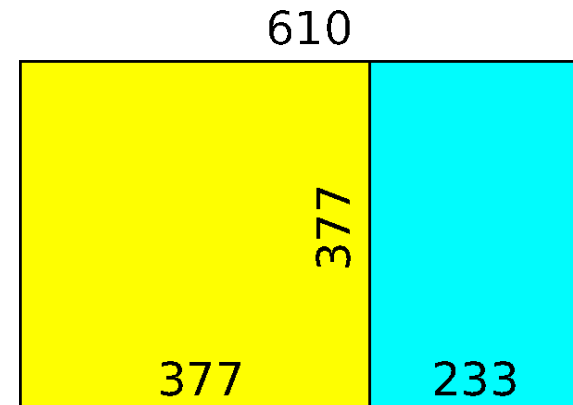
● vhodné pro $\mathbb{C}$, případně matice aj., kdy je násobení pomalejší než sčítání

Pozn.: násobení v $\mathbb{C}$: 4 násobení + 2 sčítání/odčítání nebo 3 násobení + 5 sčítání/odčítání

$A = ac - bd$, $B = ad + bc$; Karatsuba: $S_1 = ac$, $S_2 = bd$, $S_3 = (a+b)(c+d)$, $A = S_1 - S_2$, $B = S_3 - S_1 - S_2$

Přímý výpočet:

$$f_n = a_0 + \frac{b_1 |}{|a_1} + \frac{b_2 |}{|a_2} + \dots + \frac{b_n |}{|a_n}$$

Eukleidův algoritmus:

$$\begin{aligned} A_{-1} &:= 0, & B_{-1} &:= 1 \\ A_0 &:= 1, & B_0 &:= a_0 \\ A_j &:= a_j A_{j-1} + b_j A_{j-2}, & B_j &:= a_j B_{j-1} + b_j B_{j-2}, \quad j = 1..n \\ f_n &= \frac{B_n}{A_n} \end{aligned}$$

● algoritmus je rekurzivní, snadno lze zvětšit n

● A_j, B_j rychle rostou a mohou přetéct

Příklady:

zlatý řez $\varphi = 1 + 1/\varphi$

$$\varphi = \frac{\sqrt{5} + 1}{2} = 1 + \frac{1 |}{|1} + \frac{1 |}{|1} + \frac{1 |}{|1} + \dots; \text{ aproximace: } 1, 2, \frac{3}{2}, \frac{5}{3}, \frac{13}{8}, \frac{21}{13}, \dots$$

$$\sqrt{2} = 1 + \frac{1 |}{|2} + \frac{1 |}{|2} + \frac{1 |}{|2} + \dots; \text{ aproximace: } 1, \frac{3}{2}, \frac{5}{3}, \frac{7}{5}, \frac{17}{12}, \frac{41}{29}, \dots$$

je analogií Taylorovy věty pro řetězové zlomky.

$$f(x) = f(0) + \frac{x}{|r_1(0)|} + \frac{x}{|r_2(0)|} + \frac{x}{|r_3(0)|} + \dots$$

kde počítáme rekurzivně:

Příklad: $\ln(1+x)$

$$R_{-1} = 0$$

$$R_0 = f(x)$$

$$r_0 = 1/f'(x)$$

$$R_j(x) = R_{j-2}(x) + r_{j-1}(x)$$

$$r_j(x) = \frac{j+1}{R'_j(x)}$$

$$R_0 = \ln(1+x)$$

$$r_0 = 1/(1/(1+x)) = 1+x \stackrel{x=0}{=} 1 \quad \boxed{1}$$

$$R_1 = R_{-1} + r_0 = 1+x$$

$$r_1 = 2/(1+x)' \stackrel{x=0}{=} 2 \quad \boxed{2}$$

$$R_2 = R_0 + r_1 = \ln(1+x) + 2$$

$$r_2 = \frac{3}{R'_2(x)} = 3(1+x) = \frac{3}{1/(1+x)} = 3(1+x) \stackrel{x=0}{=} 3 \quad \boxed{3}$$

⋮

$$r_{2n} = 2n+1, \quad r_{2n+1} = 2/(n+1)$$

$$\ln(1+x) = \frac{x}{|1|} + \frac{x}{|2/1|} + \frac{x}{|3|} + \frac{x}{|2/2|} + \frac{x}{|5|} + \frac{x}{|2/3|} + \dots$$

Uvažujme funkce $f(x)$ integrovatelné s kvadrátem na uzavřeném intervalu $[a, b]$.

Bud' $\{u_i(x)\}_0^\infty$ úplný systém reálných ortonormálních funkcí (báze) na tomto intervalu. Pak

$$f(x) = \sum_{i=0}^{\infty} c_i u_i(x), \quad \text{kde } c_i = \int_a^b f(x) u_i(x) dx$$

Konverguje „skoro všude“, problémy viz dále – úplný popis druhů konvergence je dost složitý.

Označme částečné součty jako $f_n(x) = \sum_{i=0}^n c_i u_i(x)$

Koeficienty c_i pak minimalizují následující „chybu“ aproximace (integrál kvadrátů odchylek)

$$\min_{c_i} \int_a^b |f_n(x) - f(x)|^2 dx \tag{1}$$

Poznámky:

- Pro aproximaci jisté třídy ubývajících funkcí lze uvažovat nevlastní interval.
- Lze použít i skalární součin s váhou (viz Čebyšov dále).

Koeficienty c_i minimalizují následující “chybu” aproximace (integrál kvadrátů odchylek)

$$\min_{c_i} \int_a^b |f_n(x) - f(x)|^2 dx \quad (2)$$

Důkaz. Funkci $f_n(x)$ napíšeme ve tvaru

$$f_n(x) = \sum_{i=0}^n (c_i + \delta_i) u_i(x), \quad \text{kde } c_i = \int_a^b f(x) u_i(x) dx$$

Budeme hledat δ_i ($i = 0, 1, \dots, n$) tak, aby (2) bylo minimální. Pokud dodefinujeme $\delta_i = -c_i$ pro $i > n$, máme

$$f_n(x) - f(x) = \sum_{i=0}^n (c_i + \delta_i) u_i(x) - \sum_{i=0}^{\infty} c_i u_i(x) = \sum_{i=0}^{\infty} \delta_i u_i(x)$$

$$\int_a^b |f_n(x) - f(x)|^2 dx = \int \left(\sum_{i=0}^{\infty} \delta_i u_i(x) \right)^2 dx = \sum_{i=0}^{\infty} \delta_i^2 = \sum_{i=0}^n \delta_i^2 + \sum_{i=n+1}^{\infty} c_i^2$$

Minimum je dosaženo pro $\delta_i = 0$, $i = 0, 1, \dots, n$.

Fourierova řada pro funkci $f(x)$, $x \in [0, 2\pi]$ takové, že existuje $\int_0^{2\pi} |f|^2 dx$:

- báze = $\{1, \sin x, \cos x, \sin 2x, \cos 2x, \dots\}$
- dobré pro „dostatečně hladké“ periodické funkce
- pro numerické účely málokdy vhodné (pomalé sin, cos)

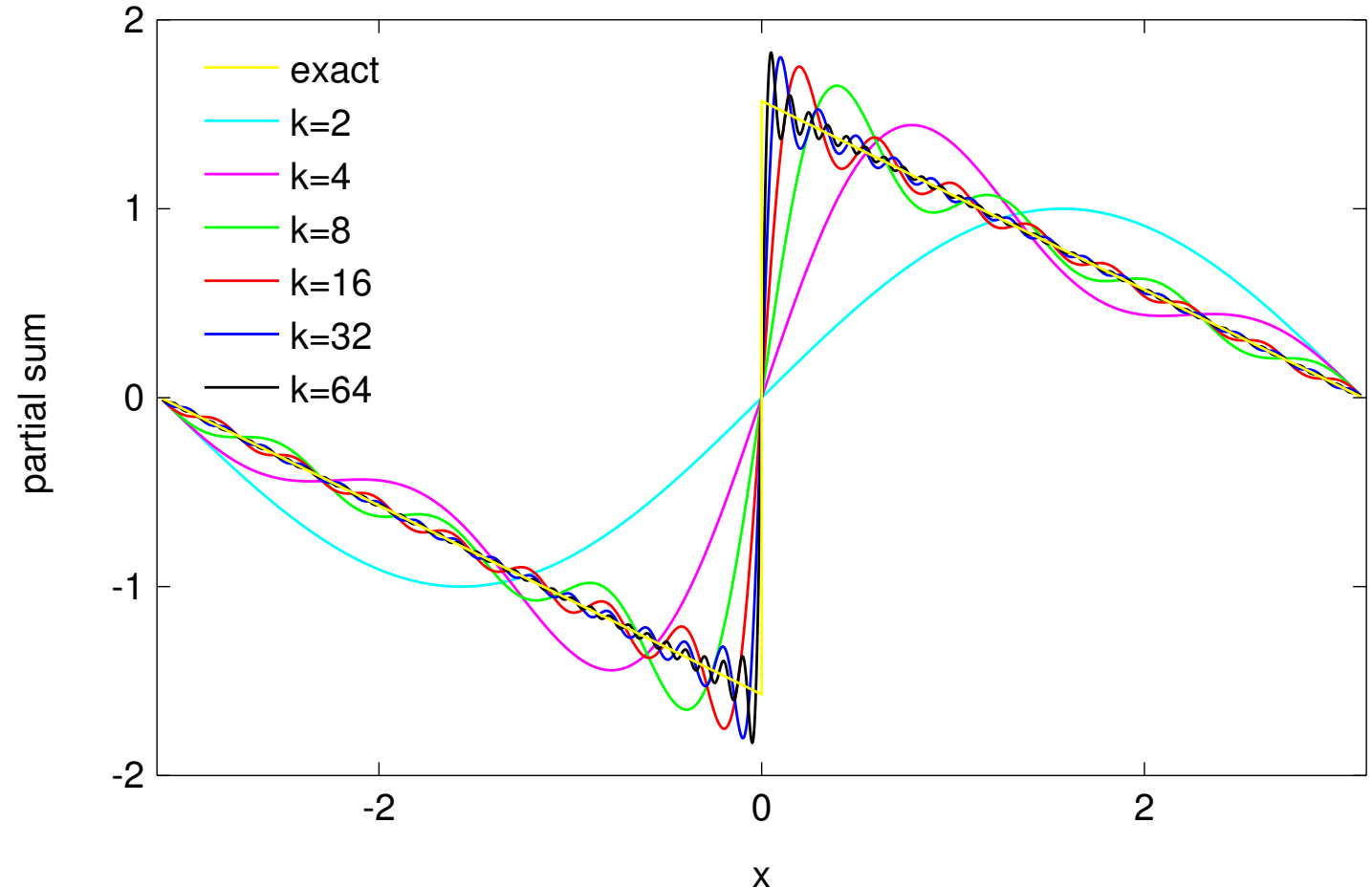
$$\text{pila: } \frac{\pi}{2} - \pi \left[\frac{x}{2\pi} - \text{floor} \left(\frac{x}{2\pi} \right) \right] = \sum_{i=1}^k \frac{\sin(ix)}{i}$$

Gibbsův jev:

skok se (v limitě $n \rightarrow \infty$) přešvihne na každé straně o

$$\frac{1}{\pi} \int_0^{\pi} \frac{\sin x}{x} dx - \frac{1}{2} \doteq 0.0895$$

krát velikost skoku

Zvolme interval $[-1, 1]$ a zkusme ortogonalizovat polynomy $\{1, x, x^2, \dots\}$ (Gram–Schmidt). Až na normalizaci získáme **Legendreovy polynomy**. Je více ekvivalentních definic, např. pomocí generující funkce:

$$\frac{1}{\sqrt{1-2xt+t^2}} = \sum_{n=0}^{\infty} P_n(x)t^n$$

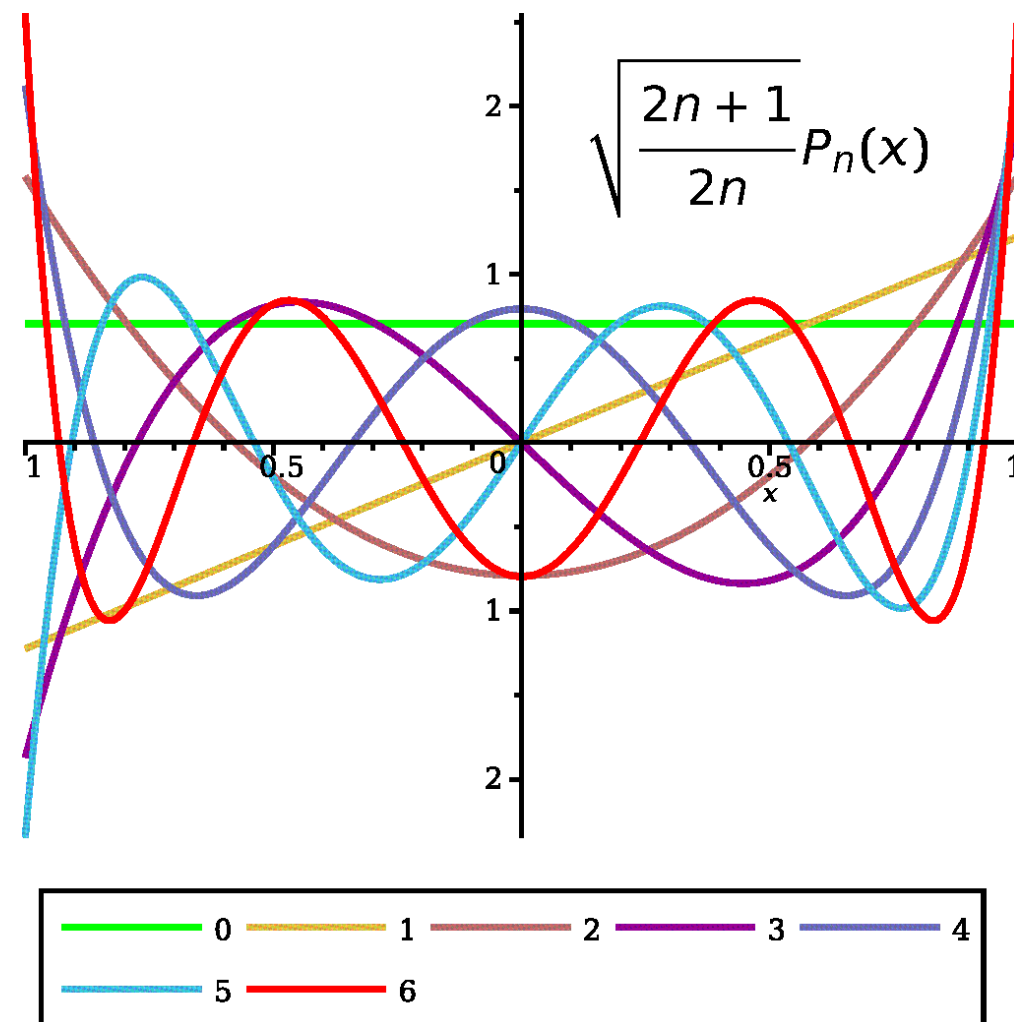
Pak normalizace je:

$$\int_{-1}^1 P_n(x)P_m(x) = \frac{2}{2n+1}\delta_{mn}$$

Rozvoj:

$$f(x) \approx \sum_{i=0}^n c_i P_i(x)$$

$$c_i = \sqrt{\frac{2i+1}{2}} \int_{-1}^1 f(x)P_i(x)$$

● aproximace minimalizuje integrál kvadrátu odchylek (2)

● obvykle numericky nevhodné – větší chyba na krajích intervalu

Anglicky: Pafnuty Lvovich Chebyshev

Rusky: Пафну́тий Льво́вич Чебышёв

Česky: Pafnutij Lvovič Čebyšov (často nesprávně Čebyšev)

Ortogonální na intervalu $[-1, 1]$ s váhou $1/\sqrt{1-x^2}$

$$T_n(x) = \cos(n \arccos x)$$

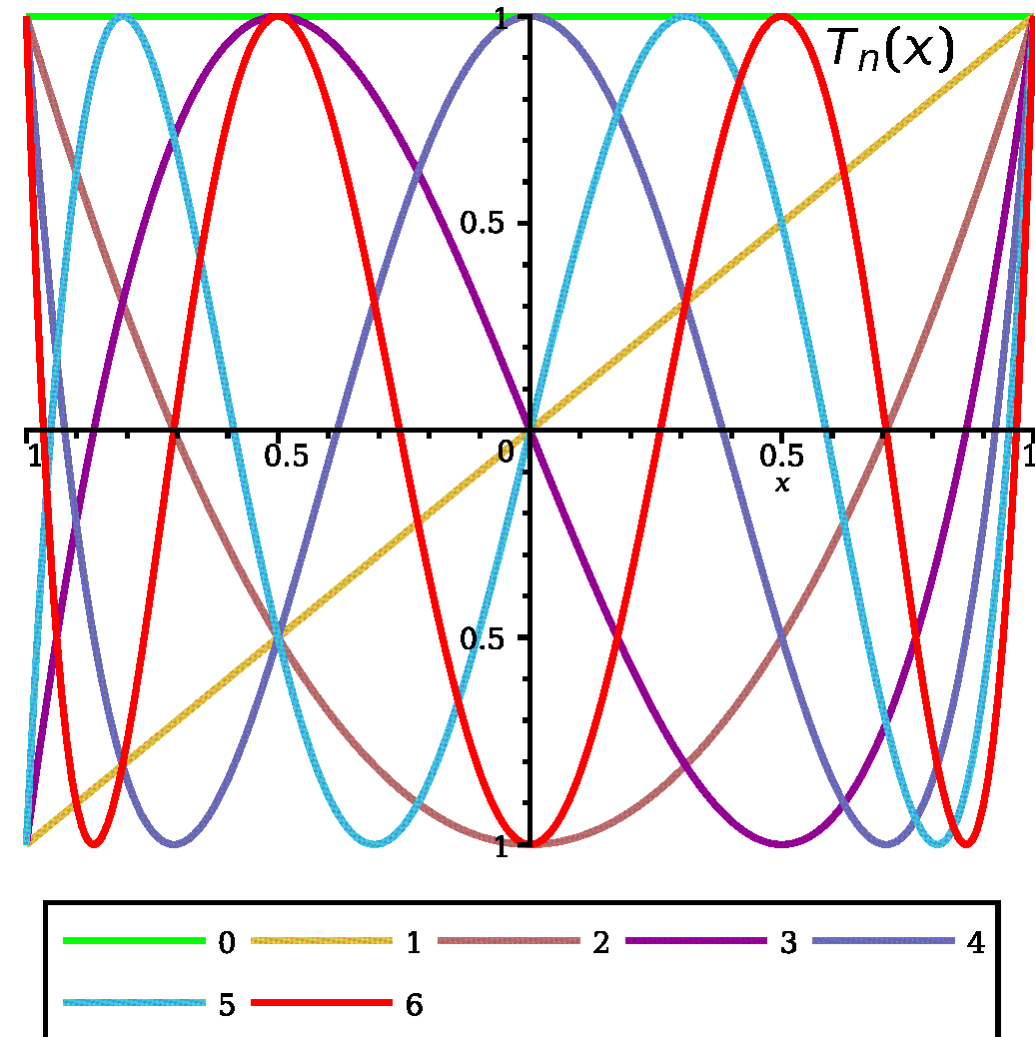
$$\int_{-1}^1 \frac{T_n(x)T_m(x)}{\sqrt{1-x^2}} dx = \begin{cases} 0 & \text{pro } n \neq m \\ \pi & \text{pro } n = m = 0 \\ \pi/2 & \text{pro } n = m \neq 0 \end{cases}$$

Rozvoj:

$$f(x) \approx \frac{c_0}{2} + \sum_{i=1}^n c_i T_i(x)$$

$$c_i = \frac{2}{\pi} \int_{-1}^1 \frac{f(x)T_i(x)}{\sqrt{1-x^2}} dx$$

$$= \frac{2}{\pi} \int_{-\pi/2}^{\pi/2} f(\sin \theta) T_i(\sin \theta) d\theta$$

● blízko nejlepší (minimax) aproximace

mmfch3.mw: Chebyshev 2x

Je to aproximace minimalizující maximální chybu:

$$\min_{c_i} [\max_x |f(x) - P_n(x)|]$$

kde $P_n(x) = \sum_{i=0}^n a_i x^i$ je polynom s $n + 1$ koeficienty

● vždy existuje

● odchylka $[f(x) - P_n(x)]$ má (je-li nenulová a nejsou-li koeficienty 0 z důvodu symetrie):

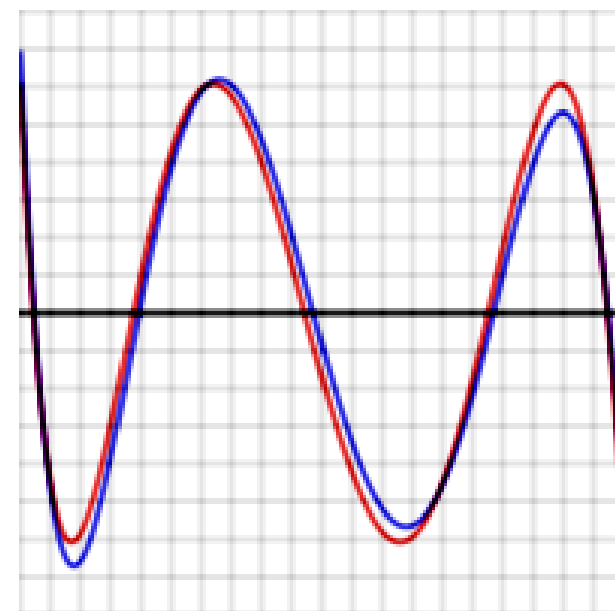
● $n + 2$ extrémů, kde se střídají maxima a minima = **alternanta**

● $n + 1$ nulových bodů

● aproximace pomocí Čebyšovových polynomů je obvykle dost blízko

Obdobně pro racionální lomenou funkci (až singulární případy)

Příklad: Funkce $\ln x$ v intervalu $[2, 4]$ aproximovaná Čebyšovovými polynomy do x^4 (—) a nejlepší aproximace (—); zobrazena je odchylka od přesné funkce

Funkci známe v diskretních bodech, (x_i, y_i) , $i = 1..n$.

Chceme proložit polynomem.

Existuje jediný polynom řádu $n - 1$ (do x^{n-1} , tj. n koeficientů)

= **Lagrangeův interpolační polynom**:

$$\begin{aligned} y(x) = & y_1 \frac{\cancel{(x_1 - x)}(x_2 - x)(x_3 - x) \cdots (x_n - x)}{\cancel{(x_1 - x_1)}(x_2 - x_1)(x_3 - x_1) \cdots (x_n - x_1)} \\ & + y_2 \frac{(x_1 - x)\cancel{(x_2 - x)}(x_3 - x) \cdots (x_n - x)}{(x_1 - x_2)\cancel{(x_2 - x_2)}(x_3 - x_2) \cdots (x_n - x_2)} \\ & \vdots \\ & + y_n \frac{(x_1 - x)(x_2 - x)(x_3 - x) \cdots \cancel{(x_n - x)}}{(x_1 - x_n)(x_2 - x_n)(x_3 - x_n) \cdots \cancel{(x_n - x_n)}} \end{aligned}$$

- Lze zjednodušit pro ekvidistantní argumenty
- Nepřesné u krajních bodů v případě ekvidistantních dělicích bodů
- Lze rozšířit pro známé derivace

Funkci známe v diskrétních bodech, (x_i, y_i) , $i = 1..n$.

Chceme proložit po částech polynomy na intervalech $[x_i, x_{i+1}]$ ($n - 1$ intervalů).

Pro nejčastější kubické splajny (celkem $4(n - 1)$ konstant):

- prochází body ($2(n - 1)$ podmínek)
- má spojité derivace ($n - 2$ podmínek)
- má spojité 2. derivace ($n - 2$ podmínek)

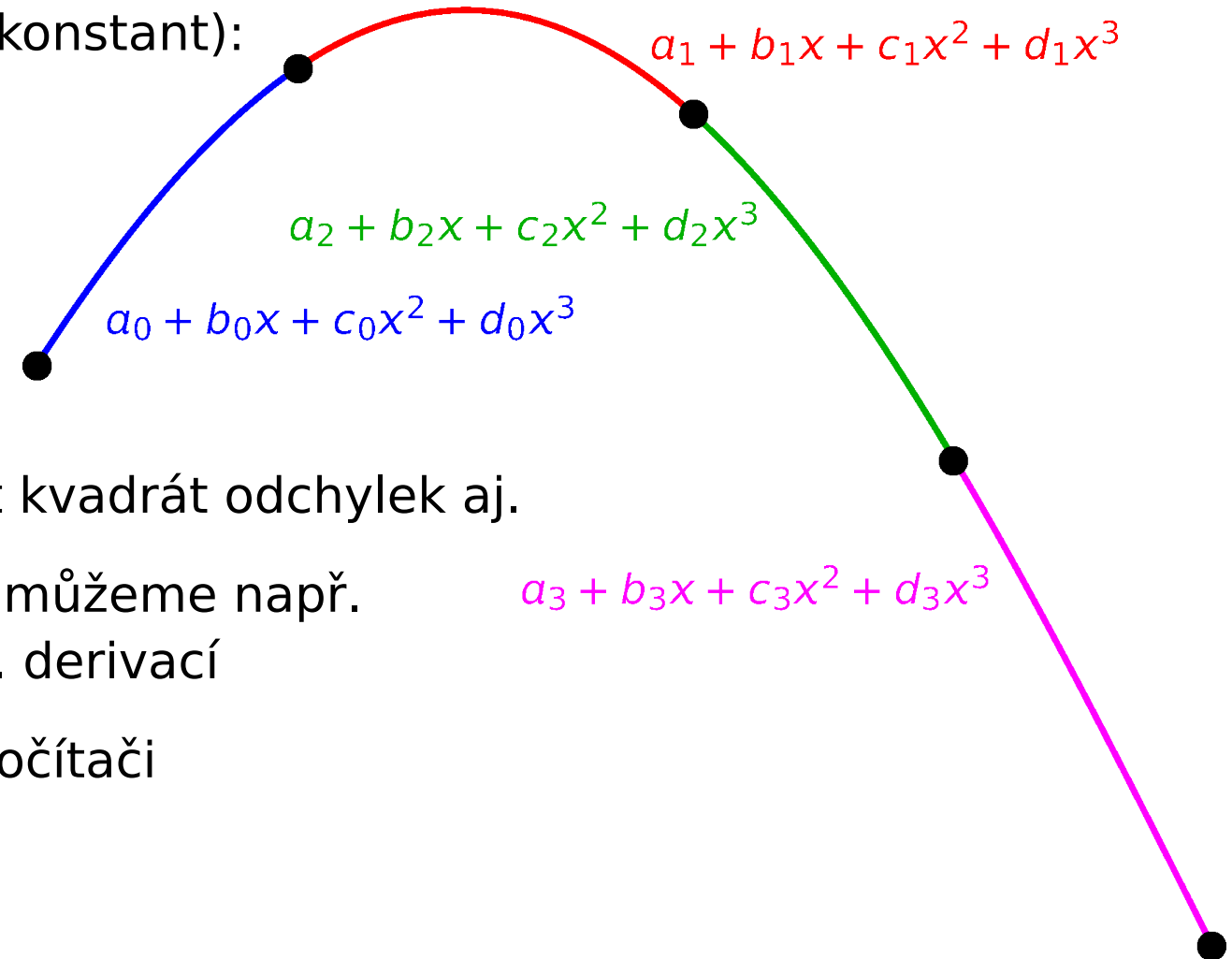
Zbývají 2 konstanty, můžeme např. požadovat druhé derivace na konci = 0 nebo minimalizovat kvadrát odchylek aj.

Pokud numericky aproximujeme známou funkci, můžeme např. místo spojitosti 2. derivací požadovat hodnoty 1. derivací

- Užitečné pro aproximaci složitých funkcí na počítači

plusy: jednoduché
málo operací v řádové čárce

minusy: je potřeba počítat i (pomalé pro neekvidistantní x_i)
rozsáhlé tabulky se nemusí vejít do cache

Case study: hyperbolické splajny

Pro Ewaldovu sumaci je potřeba funkce (a též její derivace)

$$e(x) = \frac{\operatorname{erfc}(\alpha\sqrt{x})}{\sqrt{x}}$$

kde α je parametr a

$$\operatorname{erfc}(x) = \frac{2}{\sqrt{\pi}} \int_x^{\infty} \exp(-t^2) dt$$

je doplňková chybová funkce (complementary error function). Funkce rychle ubývá. Možná implementace je pomocí splajnů s funkcí v intervalu

$$A + \frac{B}{C+x}$$

